

Bilaga 2a - Råd från SGU, så klargör man att en planerad täkt inte utgör vattenverksamhet – det kan hänga på ansökan

Det här är en lathund som är avsedd att hjälpa verksamhetsutövare att redan i täktstillståndsansökan redovisa verksamhetens inverkan på vattenförhållanden. Målet med lathunden är att verksamhetsutövaren i ansökan ska kunna lämna uppgifter om vattenförhållandena av tillräcklig kvalitet för att myndigheten ska kunna avgöra om verksamhetsutövaren också behöver söka tillstånd för vattenverksamhet. I många fall har en planerad täkt inte sådan påverkan på vattnet i närområdet att ett tillstånd för vattenverksamhet behövs.

Ett vanligt skäl till att verksamhetsutövare blir uppmanade att söka tillstånd även för vattenverksamhet är att täktansökan är ofullständig eller otydlig. Genom att verksamhetsutövaren är tydlig och lämnar all relevant information i täktansökan om hur verksamheten kommer att påverka grund- och ytvatten i täktens närområde kan både verksamhetsutövaren och den tillståndsgivande myndigheten spara arbetstid, och i verksamhetsutövarens fall även pengar. Det här dokumentet tar upp vad du som verksamhetsutövare som ska söka tillstånd för en täkt bör tänka på när du skriver din ansökan.

Här är en checklista som visar på hur ni kan gå till väga.

- Inventera brunnar, källor, våtmarker och vattendrag i närområdet och bilda er en uppfattning om nivåer, flöden och kemin där.
- Bedöm hur, och i så fall i vilken omfattning dessa påverkas.
- Se till att ni kan följa upp genom mätningar.
- Om ni utför kompletterande undersökningar, se till att de svarar till fullo på frågan!
- Stäm av med länsstyrelsen när det gäller miljömål, vattenförvaltning och eventuella naturvärden i anslutning till täkten.

Den som ansöker måste visa att det inte finns någon risk

Om verksamhetsutövaren inte söker tillstånd för vattenverksamhet måste verksamhetsutövaren visa att verksamheten varken skadar allmänna eller enskilda intressen. Det innebär att verksamhetsutövaren i ansökan utifrån mätningar och data bör föra ett hydrologiskt resonemang kring täktens påverkan. Mätningar, data och argumentation kring påverkan måste handla om täkten som ansökan gäller. Mätningar, data eller argumentation baserad på andra täkter har väldigt sällan något värde i myndighetens ögon.

Argumentationen måste vara baserad på data och vara konkret. Undvik därför allmänna resonemang. Beskriv verksamheten och berätta allt som är relevant. Kommer ni att spränga bort berg? Hur leder eller pumpar ni bort vatten från täkten? Vart leds det bort? Vilka blir konsekvenserna i recipienten av tillförseln? Beskriv både kemisk och kvantitativ påverkan.

SGU rekommenderar verksamhetsutövare att anlita en hydrogeolog när en ansökan ska tas fram. Med en hydrogeolog till sin hjälp kommer verksamhetsutövaren att snabbare kunna producera en ansökan med högre kvalitet. Att anlita en hydrogeolog kostar inte mycket i förhållande till vad det kan spara in i form av tid, arbete, och kanske även senare kostnader.

En noggrann riskanalys är också en sorts försäkring för täktägaren. Om en närboende så småningom påstår att en skada uppkommit som en följd av täktverksamheten, så är det mycket svårare för täktägaren att hävda att skadan inte har med täktverksamheten att göra om det inte finns några mätningar gjorda innan verksamheten startade.

Använd den information som finns

På SGU:s webbplats finns mycket information som är öppen och gratis tillgänglig, och som kan ligga till grund för en bra ansökan. Eftersom de är så lätt tillgängliga tycker ofta myndigheterna att de sökande som inte använt sig av dem är slarviga. Förutom att det ger en sämre möjlighet att producera en bra ansökan ger det därför också ett dåligt intryck att inte använda den informationen i ansökan.

Det är hydrologiska kartor, berggrundskartor, jordartskartor och ett brunnarkiv. SGU har dessutom kemiuppgifter för en del av brunnarna i brunnarkivet.

Enbart en hydrologisk karta ger sällan tillräckligt med information. Men genom att kombinera med uppgifter från berggrundskartor och jordartskartor går det att få en bild av förekomsten av sprickzoner och vad de kan medföra. Det området en täkt påverkar är sällan stort. Men om det exempelvis finns en stor sprickzon i området, så kan det leda till att påverkan från täkten sträcker sig ovanligt långt bort. Därför måste en sökande ha studerat sprickzonerna i området, och föra ett resonemang kring deras betydelse.

Använd gärna SGU:s karttjänst, maps2.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html, och SGU:s kartvisare www.sgu.se/sgu/sv/produkter-tjanster/kartvisare/index.html.

De kemiuppgifter som kan finnas är ytterligare en potentiell källa till viktig information. Det finns bara kemiuppgifter om ca 40 000 av de ungefär 500 000 brunnar som finns i brunnarkivet. Men finns det kemiuppgifter om brunnar i det aktuella området så ska de uppgifterna också tas med i täktansökan.

För att få tillgång till kemiuppgifterna kan den sökande ta kontakt med SGU, så skickar SGU de efterfrågade kemiuppgifterna. Det finns flera skäl till att dessa uppgifter inte är allmänt tillgängliga. Ett skäl är att det uppgifter som kan påverka värdet på fastigheter. Ett annat skäl är att det kan finnas personuppgifter knutna till kemiuppgifterna, vilket gör att de sorterar under personuppgiftslagen, PUL.

Utnyttja de egna undersökningarna

Använd de data och de undersökningar som ni ändå gör! Verksamhetsutövaren gör nästan alltid provborringar inför en ansökan, om inte annat för att ta reda på vad det finns för berg att bryta. Passa då också på att mäta grundvattennivån i borrhålen. Redovisa även om det inte finns vatten i hålen.

För det mesta behöver täkten en egen brunn. Passa på och mät när ni borrar upp den brunnen. Tänk överhuvud taget på att försöka kombinera provtagningar ur ett vattenperspektiv med de övriga undersökningar ni gör.

Om den första genomgången visar att det behövs ytterligare undersökningar, så ta reda på sprickriktning och sprickfrekvens, gärna med geofysiska metoder kompletterade med borring. Gör också pumptester i borrhålen, och utvärdera resultaten. Om ni använder modeller så tänk på att en modell aldrig blir bättre än de data som matas in i den. Annars kan modellen ge ett sken av en exakthet som är bedräglig.

Beskriv hur täkten kommer att påverka brunnar i området

Täkter kan påverka brunnar på olika sätt. Skriv tydligt i ansökan hur täkten kommer att påverka brunnar i området, och argumentera sakligt och faktabaserat. I många fall finns ingen risk för påverkan. Men den som lämnar in en ansökan måste ändå ha med ett resonemang kring risker i ansökan. Du måste som sökande *visa* att du har tagit hänsyn till de tänkbara riskerna.

En täkt kan påverka både kvaliteten på vattnet och den mängd en brunnägare kan ta upp. När täkten ner under grundvattennivån, eller på annat sätt negativt påverkar grundvattennivån, kan det minska mängden vatten i brunnarna. Sprängningar i täkten kan ge upphov till ytliga sprickor som gör att regnvattnet lättare transporteras ner i marken, vilket kan öka mängden vatten i brunnarna.

Vatten från täkten kan ta med sig stenmjöl och andra föroreningar till närområdets brunnar. Även ”naturliga” rester av verksamheten kan alltså försämra kvaliteten på vattnet. Den som anlägger en täkt tar oftast bort jordlager, och tar alltid bort en del av det underliggande berget. I första hand jordlager, men även berg, fungerar som filter för regnvatten. Denna typ av åverkan tar alltså bort en del av naturens vattenfilter, vilket kan sänka vattnets kvalitet, och alltså kvaliteten på det vatten brunnägare tar upp.

Även sprängningar och annan åverkan som ökar mängden vatten kan få negativa effekter på vattnets kvalitet. Genom att vattnet rinner genom marken fortare minskar filterverkan, och vattnet blir känsligare för kemisk påverkan. Om täktverksamheten sänker grundvattennivån kan verksamheten i vissa lägen orsaka saltvatteninträngningar i grundvattnet.

När det gäller energibrunnar, för exempelvis bergvärme, kommer en sänkning av vattennivån att innebära att det aktiva borrhålsdjupet minskar. Den som har energibrunnen kan då inte längre ta ut lika mycket energi ur energibrunnen.

Inventera brunnar och vattendrag

Gör en brunnsinventering. Om inte den sökande redan har bra uppgifter på samtliga brunnar i området bör den sökande åtminstone göra en inventering inom 500 meter från den tänkta täkten. Inventeringen ska täcka in alla brunnar, såväl bergborrade som grävda.

Brunnsinventeringen är nödvändig. Det finns mycket information i brunnarkivet. Därför kan en inventering gärna grunda sig på en sökning i arkivet, men bör *också* innehålla en fördjupad fältinventering.

Inventera och beskriv vilka ytvattendrag som finns i området. Bifoga även en konceptuell modell som beskriver samspel mellan yt- och grundvatten i området. Vart kommer det vatten som leds bort från täkten ta vägen? Vilka volymer handlar det om? Hur ser kemin ut? Finns det områden dit det sker en naturlig transport av vatten som täktägaren måste hantera förutom inläckande grundvatten?

Eftersom de områden som är aktuella för täkter ofta ligger utanför tätbebyggt område så är det ganska vanligt att de boende har enskild vattenförsörjning, och alltså en egen vattentäkt i området. Därför kan en täkt påverka vattenförsörjningen för närboende. Det är av samma skäl förhållandevis vanligt att boende även har eget avlopp. En täkt i området kan då påverka strömningsförhållandena mellan avlopp och brunnar, vilket exempelvis kan leda till att de boende får in avloppsvatten i sina brunnar.

En ansökan måste visa att täkten inte på detta sätt påverkar vattenförsörjning eller avlopp.

Beskriv påverkan på grundvattnet

En täkt kan ändra grundvattenförhållandena. Den som lämnar in en ansökan måste därför visa hur täkten eventuellt påverkar.

Täkten kan påverka grundvattenförhållandena även om den ligger ovanför grundvattennivån. Det kan exempelvis finnas förbindelser till grundvattnet via sprickor och som kan ge en påverkan. Ligger täkten under grundvattennivån så kan eventuell bortpumpning av vatten i täkten sänka grundvattennivåer i närheten.

Jordarterna i området påverkar vattnets infiltrationsmöjligheter. Om täktägaren måste ta bort jordlager som endera är genomsläppliga eller täta för att komma åt berget så kan det påverka flödet av vatten i jordlagren från täkten till brunnar och ytvattenrecipienter.

Lägg gärna täkten högt

Lägg täkten högt i terrängen om det går. Om verksamheten i täkten innebär att ni kommer att bryta under grundvattenytan så kommer vatten att strömma till täkten, och då är det betydligt svårare att undvika att det blir en tillståndspliktig vattenverksamhet än om täkten inte kommer att brytas över grundvattenytan. Genom att lägga täkten högt i terrängen är den risken mindre. Om du som verksamhetsutövare säger att ni i täkten inte kommer att bryta över grundvattenytan så måste ni också visa det.

Jämför grundvattennivåer i brunnar i området med taktens planerade botten för att få veta vad som är tillräckligt högt. Borra och se efter om ni är osäkra.

Beskriv påverkan på djur och växter

En påverkan på grundvattennivån, utsläpp av kemikalier och av exempelvis stenmjöl kan även påverka djurliv och växtlighet i taktens närområde. Därför bör ansökan redogöra även för denna typ av påverkan. Inventera taktens närområde för att ta reda på om det finns känsliga miljöer eller bestånd som kan påverkas av täkten.

Om täkten sänker grundvattennivån kan det påverka växtligheten i taktens närområde, i synnerhet om det finns våtmarker. Hur långt påverkan sträcker sig beror på hur långt från täkten grundvattennivån påverkas. Detta bör framgå av en ansökan.

Kemikalier från täkten kan också påverka biologin i närområdet. Även stenmjöl kan påverka naturvärden. Graden av påverkan styrs i hög grad av hur recipienten ser ut. Är recipienten ett mindre vattendrag kan kemikalier och stenmjöl få stor påverkan. Är recipienten en större sjö är risken för påverkan betydligt mindre. Påverkan kan även vara säsonsberoende – utsläpp kan exempelvis få en annan påverkan vintertid än sommartid. Påverkans varaktighet spelar också roll, där det generellt är sämre ju längre tid påverkan pågår.

Länsstyrelserna har en hel del fritt tillgänglig information om känsliga miljöer. Utnyttja denna information. Viss information brukar finnas tillgänglig på länsstyrelsens webbplats, bland annat via digitala karttjänster. Annars går det bra att kontakta länsstyrelsen. Det finns också mycket information i VISS, VattenInformationSystem Sverige. Det är en databas med alla Sveriges större sjöar, vattendrag, grundvatten och kustvatten, och finns på www.viss.lansstyrelsen.se

Berätta hur ni hanterar kemikalier

Täkter hanterar alltid en viss mängd kemikalier. Redogör i ansökan för de eventuella riskerna från dessa kemikalier. Kemikalierna kan vara kväve och andra ämnen från detonerade eller odetonerade sprängämnen, bränslen, och eventuellt ytterligare kemikalier. Argumentera kring hur ni kvalitetssäkrar att ni inte använder mer sprängämnen än ni behöver. Beskriv hur ni hanterar bomladdningar. Räkna vattenbalans med vart resterna tar vägen. Även för detta måste ni göra en sprickanalys för att kunna argumentera för vart kemikalierna tar vägen.

Försök undvika att ha upplag av kemikalier i täkten, som exempelvis vägsalt. Det kommer att utgöra en komplicerande faktor vid en ansökan. Berätta i ansökan hur ni resonerar kring detta, och beskriv vilka åtgärder ni kommer att vidta om ni måste ha ett upplag.

Ta fram ett kontrollprogram

Mät i brunnar och vattendrag hos grannar, och ta vattenprover innan ni börjar verksamheten. Se till att dessa data är lätta att följa upp. Om det finns ett kontrollprogram med data från innan täkten anlades är det mycket lättare för taktägaren att säga om en eventuell påverkan kommer från täkten eller inte. Det kan underlätta väldigt mycket vid eventuella tvister med närboende. Det ger också verksamhetsutövaren en betydligt bättre möjlighet att se en påverkan och kunna åtgärda den i ett tidigt skede. Det är ofta både enklare och billigare än att behöva åtgärda efter en skada.

Faktaruta: Så säger miljöbalken

Det finns åtskilliga paragrafer i miljöbalken som rör vatten. Här är uppräknade några av de viktigaste när det gäller materialtakter. De skrivningar som finns i miljöbalkens 11 kap. 2 § säger att med vattenverksamhet avses

1. uppförande, ändring, lagning och utrivning av dammar eller andra anläggningar i vattenområden, fyllning och pålning i vattenområden, bortledande av vatten från eller grävning, sprängning och rensning i vattenområden samt andra åtgärder i vattenområden om åtgärden syftar till att förändra vattnets djup eller läge,
2. bortledande av grundvatten och utförande av anläggningar för detta,
3. tillförsel av vatten för att öka grundvattenmängden samt utförande av anläggningar och åtgärder för detta, och
4. åtgärder som utförs för att avvattna mark, när det inte är fråga om avledande av avloppsvatten, eller som utförs för att sänka eller tappa ur ett vattenområde eller för att skydda mot vatten, när syftet med åtgärden är att varaktigt öka en fastighets lämplighet för något visst ändamål (markavvattning).

Det är tyvärr inte helt klart vad som avses med ”anläggningar” och om en bergtäkt räknas som en anläggning.

I miljöbalkens 11 kap. 6 § står det att

1. en vattenverksamhet får bedrivas endast om dess fördelar från allmän och enskild synpunkt överväger kostnaderna samt skadorna och olägenheterna av den.

Grunden är att det alltid krävs tillstånd till en vattenverksamhet, vilket står i miljöbalken 11 kap. 9 §.

Men i miljöbalkens 11 kap. 12 § står att det inte behövs tillstånd enligt miljöbalken om det är uppenbart att vattenverksamhetens inverkan på vattenförhållandena varken skadar allmänna eller enskilda intressen. Då behövs heller ingen anmälan enligt 11 kap. 9 a §.